

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

СКРИПНИК Оксана В'ячеславівна

УДК 340.12:347.65/68:34.05

**ЮРИДИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ СПАДКОВОГО ПРАВА:
ТЕОРЕТИКО-КОМПАРАТИВІСТСЬКЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник кандидат юридичних наук, професор
АРАКЕЛЯН Мінас Рамзесович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
перший проректор,
завідувач кафедри історії держави і права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
КРЕСТОВСЬКА Наталія Миколаївна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
професор кафедри теорії держави і права;

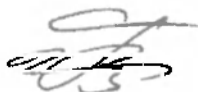
кандидат юридичних наук, доцент
МАТВЕЄВА Лілія Георгіївна,
Одеський державний університет
внутрішніх справ,
доцент кафедри теорії та історії держави і права

Захист відбудеться «24» березня 2012 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «21» лютого 2012 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.Р. Біла-Тіунова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Моделюванню суспільних відносин як процесу та його результатам – юридичним конструкціям приділяється підвищена увага з боку законодавця, тоді як інтерес теоретико-методологічного характеру залишається незадоволеним. Це прослідковується на прикладі спадкового права. Незважаючи на те, що національний інститут спадкування є досить консервативним, велика кількість його конструкцій є результатом запозичень. У зв'язку із цим виникає необхідність дослідження з метою вирішення питань правового регулювання спадкового правонаступництва не на суто галузевому рівні, а на рівні виявлення юридичних конструкцій у спадковому праві, визначення їх природи та специфіки національного наповнення.

Інститут спадкування є складною системою конструкцій. Залежно від способу організації та побудови цілого із складових частин спостерігаються різні варіації конструювання спадкового наступництва. Дослідження палітри існуючих конструкцій спадкування на прикладі розвинених країн континентальної Європи дозволить акумулювати виявлені моделі спадкових відносин, сформувати нове юридичне знання, з одного боку, та ретранслювати їх у національну юридичну практику, використати як засіб упорядкування правового матеріалу – з іншого.

Ці обставини зумовлюють актуальність теоретико-компаративістського дослідження юридичних конструкцій на прикладі спадкового права.

Актуальність теми зумовлена також станом наукового опрацювання проблеми. Так, незважаючи на низку робіт у вітчизняній і зарубіжній науці з питань спадкового наступництва, досі не ставилося питання про комплексну компаративістську розробку проблеми конструювання спадкових відносин у країнах Західної Європи (а саме – країнах романо-германської правової сім'ї – Франції, Італії, Іспанії та Німеччині, Австрії, Швейцарії) та в Україні. Наявні роботи зі схожою проблематикою мають галузевий характер, а обраний у них підхід, як правило, є країнознавчим, що не дозволяє зробити масштабних узагальнень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до програми Міністерства освіти і науки України «Актуальні проблеми будівництва демократичної, соціальної правової держави відповідно до положень Конституції України» і до спільної теми наукових досліджень Одеської національної юридичної академії на 2006–2010 рр. «Традиції і новації у сучасній українській державності і правовому житті» (державний реєстраційний номер 0106U004970), а також згідно з планом науково-дослідної роботи кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства на 2006–2010 рр. «Діалог сучасних правових систем. Адаптація правової системи України до європейського права».

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексне теоретико-компаративістське осмислення конструкцій

спадкового права у країнах континентальної Європи та в Україні, виявлення схожості та відмінності в моделях спадкового наступництва, спільного, особливого та одиничного у правових засобах конструювання спадкових відносин у цих державах, а також моделювання спадкових систем, поширених у континентальній Європі, визначення на їх основі типу спадкової системи, до якої тяжіє Україна.

Мета дослідження зумовила постановку таких завдань:

сформулювати дефініцію юридичної конструкції, виявити її сутність і значення для структурної організації права, визначення її видів;

розкрити й охарактеризувати особливості конструкцій правонаступництва в цілому, спадкового наступництва в зарубіжних країнах і в Україні, зокрема;

здійснити теоретичний та порівняльно-правовий аналіз структури спадкових правовідносин у зарубіжному і вітчизняному праві;

розробити типізовану модель спадково-договірних відносин у праві зазначених країн, дослідити правову природу спадкового договору, розкрити його сутність та специфіку;

класифікувати спадкові системи, виходячи з теоретичного і компаративістського дослідження інституту спадкування у праві континентальної Європи, та розкрити модель спадкування, до якої здебільшого тяжіє національна спадкова система;

детально дослідити у порівняльному аспекті й виявити спільне, особливе й одиничне в системі правових категорій спадкового наступництва згідно з законом, заповітом та договором у зарубіжних країнах та в Україні;

охарактеризувати основні шляхи вирішення проблем реалізації спадкових прав при наступництві в іноземному та вітчизняному праві.

Об'єктом дослідження є юридичні конструкції як комплекс типізованих моделей, що відповідають різновиду суспільних відносин, та абстрактних моделей, створених у процесі пізнання права.

Предметом дослідження є теоретико-компаративістська характеристика юридичних конструкцій спадкового права в Україні та зарубіжних країнах.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети в роботі використовувалися закони й категорії діалектики (єдність історичного і логічного, абстрактного і конкретного, спільного й особливого, одиничного й унікального) та формально-логічні прийоми (аналіз і синтез, індукція і дедукція).

У дисертації використано сукупність підходів та методів наукового пізнання: багатофакторний та контекстуальний підходи дозволили врахувати соціокультурний контекст формування і функціонування інституту спадкування у країнах Західної Європи та в Україні, його зв'язок із соціальними, культурними та духовними чинниками; системно-структурний метод забезпечив бачення порівнюваних об'єктів як відносно самостійних, складноструктурованих систем (п. 1.2); метод моделювання

дозволив відтворити структуру механізму функціональної дії спадкового права на підставі нормативної конструкції (моделі правового регулювання) і теоретичної конструкції (моделі, створеної силою абстракції) (п.п. 1.2, 2.1); догматичний метод надав можливість визначити основні конструкції спадкового наступництва у доктрині зарубіжного і вітчизняного спадкового права, виявити їх різновид у вигляді правових категорій і правових моделей (р.р. 2, 3); порівняльно-правовий метод зумовив пошук рис схожості й відмінності, спільного, особливого й одиничного в юридичних конструкціях у різних спадкових системах (р.р. 2, 3); історико-правовий метод дозволив виявити передумови формування основних систем спадкування у зарубіжних країнах та в Україні. Використано засоби герменевтики, оскільки порівняння завжди має справу з іншими культурами, традиціями, порядками, текстами, і без виявлення їх змісту виключається і їх розуміння.

Теоретичну базу дисертаційного дослідження становлять положення і висновки, які містяться в наукових працях таких вітчизняних і зарубіжних учених-юристів, як С. С. Алексєєв, Е. Аннерс, Б. С. Антімонов, В. М. Баранов, М. Ю. Барщевський, Г. Дж. Берман, Ф. Бернгфет, О. Є. Блінков, Є. А. Васильєв, М. В. Гордон, А. К. Граве, Д. Д. Грім, В. К. Дроникова, А. Е. Жалінський, Ю. А. Заїка, В. В. Залеський, Р. Ієрінг, О. С. Іюффе, І. Колер, М. М. Коркунов, С. Кретні, В. І Курдіновський, М. Лефор, Л. Ж. Морандье, Д. І. Мейер, А. Нашиць, П. С. Нікітюк, В. М. Нікольський, М. Плянйоль, К. П. Победоносцев, Й. О. Покровський, С. Ю. Пятін, А. Реріхт, В. А. Савельєв, В. І. Серебровський, В. І. Сінайський, Є. О. Суханов, Л. Успенський, А. А. Ушаков, Г. Ф. Шершеневич, Є. О. Харитонов, А. Ф. Черданцев, Б. Б. Черепакін, С. Я. Фурса, Е. І. Фурса, Л. Еннекерус, В. М. Яковлев та ін.

Емпіричну базу роботи становлять закони та інші нормативно-правові акти країн Західної Європи (Австрії, Німеччини, Італії, Іспанії, Франції, Швейцарії) та України, судова практика, що стосується предмета цього дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є першим комплексним монографічним дослідженням теорії юридичної конструкції на прикладі спадкового права зарубіжних країн та України, в якому сформульовано низку нових наукових положень, основними з яких є:

уперше:

доведено подвійну природу юридичної конструкції, яка з позиції онтології є органічним елементом структурної організації змісту правової матерії, а з позицій гносеології – засобом пізнання права;

уведено до наукового обігу поняття «спадкова система», під яким розуміється мета-конструкція як типізована модель спадкових відносин, різноманітність яких зумовлена відмінностями способів організації частин (конструкцій), що становлять структуру інституту спадкування у конкретній правовій системі;

встановлено, що відмінність у нормативній конструкції «спадщина» в зарубіжних країнах і в Україні є наслідком законодавчої реалізації різного доктринального розуміння (теоретичної конструкції) об'єкта спадкування, коли в одному випадку (Німеччина, Франція) таким визнаються не лише права й обов'язки, але і їх об'єкти, а в іншому (Україна) – тільки права й обов'язки;

виявлено різні способи нормативного моделювання об'єктів спадщини: 1) за допомогою прямої вказівки на те, що саме спадкуванню не підлягає (Україна); 2) шляхом закріплення відкритого переліку об'єктів, що підлягають спадкуванню (країни Західної Європи);

набули подальшого розвитку:

обґрунтування об'єктивності поділу юридичних конструкцій на нормативні конструкції – комплекси правових засобів, які утворюють типізовані моделі суспільних відносин, та теоретичні конструкції – ідеальні моделі, які виникають у процесі пізнання права;

конкретизація змісту юридичних конструкцій, зокрема її компонентів – правової категорії, яка є формою відображення правової реальності, і правової моделі, яка є засобом вираження внутрішньої структури правового явища, що несе інформацію про об'єкт, визначає «субстанціональність» права;

модель «переходу відумерлої спадщини» у праві країн Західної Європи і в Україні;

модель «спадкового договору» у праві країн Західної Європи і в Україні; специфіка спадкового договору у вітчизняному праві;

модель «відповідальності спадкоємців за боргами спадкодавця» у праві країн Західної Європи і в Україні, що дозволило розмежувати борги, які обтяжують спадщину, на борги спадкодавця і борги спадщини;

з нових позицій:

змодельовано систему «набуття і відмови від спадщини» та її різновиди: модель «прийняття спадщини» (романська спадкова система), модель «зречення від спадщини» (германська спадкова система) і змішана модель (Україна);

досліджено модель «поділ спадщини» в зарубіжному і вітчизняному праві та розкрито її основні ознаки.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані в ході дисертаційного дослідження висновки та положення можуть бути використані у:

науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження юридичних конструкцій та при створенні робіт загальнотеоретичного, порівняльно-правового характеру з проблем спадкового наступництва у країнах Західної Європи та в Україні;

нормотворчій та правозастосовній діяльності – під час удосконалення системи нормативно-правового регулювання спадкових відносин в Україні;

навчальному процесі – при підготовці навчально-методичної літератури та при викладенні лекцій і проведенні семінарських занять із дисципліни «Порівняльне правознавство» та спецкурсу «Порівняльне цивільне та комерційне право».

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження апробовані на: засіданнях кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства Національного університету «Одеська юридична академія», щорічних міжнародних наукових конференціях «Правове життя України» (2007 р., 2009 р., 2010 р., 2011 р., м. Одеса), міжнародних наукових, науково-практичних конференціях (2009 р., м. Харків; 2010 р., м. Сімферополь; 2010 р., м. Одеса; 2010 р., м. Київ) і в ході роботи II Всеукраїнського круглого столу «Порівняльне правознавство: філософські, історико-теоретичні і галузеві аспекти» (2010 р., м. Львів).

Публікації. Основні положення та результати дослідження знайшли відображення в 11 публікаціях, 5 із яких опубліковано у наукових фахових виданнях, що входять до встановленого переліку, 6 – доповіді на наукових та науково-практичних конференціях (круглих столах).

Структура дисертації. Структура дисертаційної роботи зумовлена метою і завданнями дослідження і складається із вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 216 сторінок, із них основного тексту – 193 сторінки, список використаних джерел становить 234 найменування і міститься на 23 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У Вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, визначено мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методологічну базу, теоретичну основу дослідження, а також ступінь наукової новизни отриманих результатів, сформульовано їх практичну значущість, наведено дані про апробацію та публікацію основних положень дослідження.

Перший розділ «Юридичні конструкції як об'єкт теоретико-компаративістського дослідження» складається з двох підрозділів і присвячений виявленню теоретико-методологічних передумов порівняльного дослідження юридичних конструкцій спадкового права країн континентальної Європи та України.

У підрозділі 1.1. «*Теоретичні основи дослідження*» виокремлено чотири групи наукових досліджень з проблематики дисертації: 1) дослідження структурно-функціональної характеристики юридичних конструкцій; 2) загальні порівняльно-правові дослідження та порівняльні дослідження зі спадкового права; 3) дослідження, присвячені теоретико-концептуальним питанням спадкового права; 4) дослідження, в яких

досліджується цивільне право в цілому, інститут спадкування в окремих зарубіжних державах та такі, що є частиною вивчення іноземного права. Зроблено висновок щодо відсутності прямої постановки та монографічної розробки теорії юридичної конструкції на галузевому рівні. Наявні роботи присвячено розгляду нормативної функції юридичних конструкцій та їх суто галузевому характеру. Теоретико-методологічних робіт, в яких досліджувалося б спадкове право крізь призму структурно-функціонального аналізу юридичних конструкцій, виявлялася б природа останніх, практично не існує.

У підрозділі 1.2. *«Юридичні конструкції в системі загальної теорії права та галузевої правової (цивільно-правової) науки: доктринальне осмислення»* проаналізовано основні концепції юридичних конструкцій, з'ясовано сутність юридичної конструкції та її значення для структурної організації права. Зокрема, встановлено, що саме через спектр конструкцій можна розкрити своєрідність галузі права, його інститутів.

Уточнено поняття «юридична конструкція», яка з позиції онтології є органічним елементом структурної організації змісту правової матерії, а з позицій гносеології – засобом пізнання права.

Виявлено характерні риси юридичних конструкцій у контексті їх класифікації на нормативні та теоретичні. З'ясовано відмінність юридичної конструкції від юридичної мета-конструкції. Сутність останньої полягає у тому, що вона ґрунтується на інших конструкціях, які становлять основу юридико-догматичних концепцій (доктрин, вчень).

Встановлено, що юридична конструкція – це абстракція (реально існуючих відносин, або ідеальна) яка є правовою категорією, або правовою моделлю, що є проявом її форми і змісту. Правова категорія – це і пізнавальний образ правових явищ, і засіб об'єктивування суспільних відносин, а правова модель – це засіб вираження внутрішньо структурованої системи ознак, що відображають закономірності існування і розвитку правових явищ.

Другий розділ *«Мета-конструкції в сучасному континентальному праві: абстрактні моделі та апробовані зразки»* містить два підрозділи, в яких представлено комплексний теоретико-методологічний та порівняльно-правовий аналіз юридичних конструкцій спадкового права країн Західної Європи.

У підрозділі 2.1. *«Нормативні та теоретичні юридичні конструкції правонаступництва: юридико-технічна суть та методологічне значення»* досліджено комплекс правових засобів, які утворюють типізовані моделі, що відповідають спадковим відносинам, та система ідеальних моделей, створених силою абстракції, які утворюються в процесі пізнання спадкового права.

Зроблено комплексний аналіз юридичних конструкцій інституту спадкування в континентальному праві, виявлено й досліджено такі нормативні та теоретичні конструкції: «спадкове правонаступництво»,

«спадкування», «спадкова маса», «спадкова (заповідальна) правоздатність та дієздатність» тощо.

Установлено, що для моделювання відносин спадкування в зарубіжній теорії цивільного права було вироблено теоретичну конструкцію «спадкове правонаступництво». Всі її дефініції підкреслюють динамічний характер цієї конструкції, який відбивається у слові «перехід», і ґрунтуються на двох концепціях спадкування: юридична фікція про посмертне продовження влади домовладки й оцінка спадкування як юридичного наслідку економічних відносин.

Теоретична конструкція «спадкове правонаступництво» отримала відображення у нормативній конструкції «спадкування», яка передбачає перехід сукупності майнових, а також деяких особистих немайнових прав і обов'язків померлої особи – спадкодавця, існування яких не припиняється із його смертю, до призначених ним у заповіті, договорі або визначених у законі інших осіб (спадкоємців).

Сутність конструкції «спадкування» в теорії західного права зводиться, з одного боку, до набуття майна спадкоємцем, а з іншого – до продовження цивільної особи померлого в особі його спадкоємця.

Простежено різні форми законодавчої реалізації теоретичної конструкції «об'єкт спадкування». В одному випадку під об'єктом розуміються права й обов'язки (Україна), в іншому – не лише майнові права й обов'язки, але і їх об'єкти, самі речі, майнові комплекси та інше майно (Німеччина, Франція). Диференційований підхід до спадкування тільки певних прав і обов'язків, зумовлений, перш за все, їх зв'язком з особою спадкодавця (прямо вказано тільки українським законодавцем), вказівкою в законі й особливостями правового режиму майна, яке переходить у спадок. Спадкове право як Німеччини, так і Франції містить відкритий перелік об'єктів, що підлягають спадковому правонаступництву, який у цілому формується також з урахуванням тісного взаємозв'язку їх з особою спадкодавця, проте, вирішальне значення мають юридичні властивості окремих об'єктів спадщини.

Виявлено особливості юридичних конструкцій «спадкова (заповідальна) правоздатність» і «спадкова (заповідальна) дієздатність». Встановлено, що як підстава припинення цивільної правоздатності, поряд із природною смертю індивіда розглядається визнання особи померлою. Спадкоємцем можуть бути будь-які обрані спадкодавцем суб'єкти цивільних відносин, за винятком осіб, оголошених згідно із законом нездатними до цього (Франція), осіб, що не народилися на момент відкриття спадщини і не є зачатими (Німеччина), осіб, що народилися нежиттєздатними. Західному спадковому праву властивий судовий порядок усунення від спадкування, внаслідок чого вказаним правопорядком не є знайомою категорія осіб, що не мають права успадковувати (в Україні спадкове законодавство розрізняє осіб, які не мають права спадкування, та осіб, яких може бути усунено від спадщини).

Підрозділ 2.2. «Романська та германська спадкові системи: зміст юридичних конструкцій» присвячений теоретико-методологічному та порівняльно-правовому дослідженню типізованих моделей спадкових відносин у країнах Західної Європи, що дозволило виявити передумови формування двох основних систем спадкування (мета-конструкцій) – романської та германської.

Романська (переважає у Франції, Італії, Іспанії) та германська (переважає в Німеччині, Австрії, Швейцарії) спадкові системи володіють спільними, особливими та індивідуальними рисами конструкцій спадкового правонаступництва.

Доктринальний і нормативний аналіз правових категорій спадкування за законом і заповітом у країнах континентальної Європи дозволив виявити такі характерні риси мета-конструкцій.

Встановлено, що романській спадковій системі є властивим те, що всі спадкоємці за законом поділяються на чотири категорії або розряди, які по черзі закликаються до спадщини. Ця система спирається на три основні поняття: черга, ступінь спорідненості та коліно. Кожна черга об'єднує певну категорію кровних родичів. У германській спадковій системі (системі парантелл) ступінь спорідненості із спадкодавцем не відіграє вирішальної ролі.

У романській спадковій системі представлення є юридичною фікцією, що діє по прямій низхідній лінії і не діє на користь висхідних родичів, у бічній лінії представлення є можливим на користь дітей (та їх низхідних), братів і сестер померлого. При спадкоємстві по праву представлення поділ здійснюється поколінно. У германській спадковій системі парантелла закликається до спадкування лише за відсутності родичів попередньої парантели, але право представлення у кожній із них діє необмежено.

Однією із сучасних тенденцій розвитку спадкового права країн Західної Європи є зрівняння у спадкових правах усиновлених і позашлюбних дітей із законнародженими та тенденція розширення спадкових прав одного з подружжя, що пережив.

У цілому для романської системи спадкування (окрім Іспанії) подружжя, що пережив, не включається до жодного з розрядів або класів. Проте він має право довічного користування певною часткою спадкового майна або може бути повноправним спадкоємцем за законом, якщо померлий залишив лише бічних родичів, інших, ніж брати і сестри або низхідних від них. У германській системі спадкування той із подружжя, що пережив, не входить до жодної із парантелл, але він набуває права власності на певну частку спадщини і закликається до спадкування поряд із родичами трьох перших парантелл. За відсутності спадкоємців двох перших парантелл, а також діда і бабки до одного з подружжя, що пережив, переходить вся спадщина.

Серед основних напрямів розвитку спадкового права країн Західної Європи можна виокремити тенденцію закріплення пріоритету спадкування

за заповітом, а також розширення переліку форм заповіту. Проте істотною відмінністю в досліджуваних спадкових правопорядках західних держав від встановленого правопорядку в Україні є встановлення конкуренції форм, що мають як різний правовий режим, так і різні правові наслідки, тоді як у праві України домінує загальна форма заповіту. Такою поза сумнівом є нотаріальна форма або прирівняна до неї, при цьому інші форми юридичної сили не мають.

Порівняльний аналіз зарубіжного і національного законодавства дав змогу встановити, що основними заповідальними розпорядженнями є: призначення спадкоємця, заповідальна відмова (легат) і покладання. Заповідальні розпорядження можуть бути універсальними (заповідач передає одному або декільком особам все майно, що залишається після його смерті), частковими (особа заповідає частку свого майна, якою, згідно з законом, вона має право розпорядитися) та сингулярними (розпорядження з приводу конкретної речі).

Встановлено, що в західному спадковому праві розмір обов'язкової частки залежить від складу і числа спадкоємців, що залишилися в живих (Франція, Швейцарія тощо), або має фіксований розмір від тієї частки, яку отримав би спадкоємець при спадкоємстві за законом, без урахування числа родичів, що залишаються (Німеччина, Австрія, Італія тощо). Порядок визначення розміру обов'язкової частки може бути судовий – через надане право на подання позову (наприклад, Німеччина); позасудовий – через вказівку в законі (наприклад, Франція, Швейцарія). Форми отримання обов'язкової частки можуть існувати у вигляді певної частки майна (наприклад, Франція щодо висхідних і низхідних родичів, Швейцарія, Німеччина) або встановлених виплат (наприклад, Франція – щодо одного з подружжя, що пережив, Німеччина – щодо особи, якщо їй залишено частку у спадщині, яка є меншою за половину її частки при спадкоємстві за законом).

Сутність мета-конструкцій романської та германської спадкових систем розкривається не лише завдяки аналізу правових категорій, але й завдяки виявленню правових моделей.

Модель «перехід відумерлої спадщини» в германській і романській спадкових системах є різною. Германська інтерпретація моделі – перехід відумерлого майна у власність держави за правом спадкування передбачає відповідальність держави за боргами спадкодавця, романська інтерпретація моделі – майно переходить вільним від будь-якого обтяження і боргів.

Модель «спадковий договір» неоднозначно трактується у західному праві. Відсутнім є єдиний підхід до сутності спадкового договору: від визнання його підставою для спадкування, що представляється як договір про спадкування, а не як договір про спадщину (у Німеччині та Швейцарії), невизнання його як інституту спадкового права і зведення до різновиду шлюбного договору, до акта дарування на випадок смерті і лише між

подружжям, або зарученими особами (в Австрії і Франції) та до повного заперечення (наприклад, Італія).

Модель «набуття і відмова від спадщини» в романській і германській спадкових системах набула різного звучання. В одних країнах використовується модель «прийняття спадщини» (Франція, Італія, Іспанія), а в інших – модель «зречення від спадщини» (Німеччина, Швейцарія).

Модель «поділ спадщини» у праві країн Західної Європи має спільні і специфічні риси. Спільною рисою є зумовленість поділу спадщини в договірному, судовому та «розпорядчому» порядку. Обмеження поділу спадщини встановлюються внаслідок наявності зачатого, але ще ненародженого спадкоємця з метою охорони його інтересів, або за угодою спадкоємців про тимчасове припинення поділу (Німеччина, Італія, Швейцарія). Відстрочення поділу може надаватися також на користь дрібній сімейній власності та на збереження неподільності сільськогосподарських підприємств, здатних забезпечити існування сім'ї (Франція). Подільні речі з активів спадщини поділяються реально. Щодо неподільних речей існують винятки щодо поділу спадщини (Франція, Італія, Швейцарія).

Модель «відповідальність спадкоємців за боргами спадкодавця» характеризується такими ознаками: 1) спадкування є універсальним правонаступництвом; 2) характерним є розмежування боргів, що обтяжують спадщину, на борги спадкодавця і так звані борги спадщини; 3) як загальне правило діє принцип транслятивного спадкування; 4) різним є й характер відповідальності спадкоємців, у Німеччині і Швейцарії – солідарна відповідальність, у Франції – часткова.

Третій розділ «Юридичні конструкції спадкового права в Україні у контексті зарубіжного досвіду конструювання» містить два підрозділи і присвячений пошуку національної моделі спадкування у контексті виявлення схожості й відмінності в теоретичних і нормативних конструкціях спадкового правонаступництва в розглянутих зарубіжних країнах та в Україні.

У підрозділі 3.1. «Правові категорії як форма відображення правової дійсності» аналізується спадкова система України на предмет установлення спільних, особливих та індивідуальних рис щодо правових категорій – конструкцій національного та іноземного спадкового правонаступництва.

Встановлено, що українську систему спадкування за ступенями зруйновано за рахунок поділу спадкоємців одного ступеня на різні черги. При зіставленні порядку спадкування в Україні з порядком покликання до спадкування у романській системі стає очевидним викривлення спадкування за ступенями (наприклад, несправедливість поділу спадщини між онуками). Ознаки германської моделі в українській системі спадкування відсутні.

Аналіз українських норм про спадкування за правом представлення дозволяє виявити риси схожості й відмінності з романською системою

спадкування. Як і у Франції, в Україні за правом представлення можуть успадковувати родичі по прямій низхідній лінії (онуки та їх нащадки), по бічній лінії – діти братів і сестер спадкодавця (племінники й племінниці), при цьому, на відміну від французького права, в українському праві двоюрідні брати і сестри спадкодавця можуть успадковувати за правом представлення, хоча до числа спадкоємців за правом представлення не включаються нащадки племінників і племінниць, а також нащадки двоюрідних братів і сестер спадкодавця. Крім того, якщо у Франції нащадки негідного спадкоємця можуть успадковувати по праву представлення, то в Україні негідність спадкоємця відбивається на його нащадках. Український законодавець надає право спадкування за правом представлення, окрім низхідних нащадків, висхідним родичам – прабабусі і прадідові, які успадковують ту частку спадщини, яка належала б за законом їх дітям (бабці, дідові спадкодавця), якби вони були живі на час відкриття спадщини. Це є відсутнім у праві Франції.

Становище усиновлених і позашлюбних дітей в національному і зарубіжному праві є однаковим із законними, хоча і є деякі особливості в обсязі спадкових прав, що їм надаються. Так, в Україні батьки усиновленого і його родичі за походженням по висхідній лінії не успадковують згідно із законом після смерті усиновленого і його нащадків, тоді як у Франції майно усиновленого може у певних випадках ділитися порівну між його природною сім'єю і сім'єю усиновлювача без збитку для прав одного з подружжя на всю спадщину.

В Україні, на відміну від більшості країн Західної Європи, одного з подружжя, що пережив, включено до першої черги спадкування за законом.

Стосовно форм заповіту в українському праві встановлено, що власноручний заповіт, присутній у доктрині західного спадкового права, не передбачений у праві України; заповіт у вигляді публічного акта користується досить великою популярністю в Україні, при цьому законодавче «підстраховування», що є присутнім у західному праві, в національному відсутнє; до таємного заповіту в Україні, на відміну від країн Західної Європи (Німеччина, Франція, Швейцарія), пред'являється обов'язкова вимога, щоби з його змістом особа, яка його засвідчує (нотаріус), не могла бути ознайомена. Спеціальні заповіді (заповіт «за надзвичайних обставин») поширено як у зарубіжному, так і в національному праві; спільні (взаємні) заповіді заборонено у Франції, дозволено в Німеччині, але тільки за участю подружжя; їх дозволено і в Україні, але тільки щодо майна, яке належить подружжю на праві спільної сумісної власності.

Українському спадковому праву відоме розпорядження й у вигляді підпризначення спадкоємця, що широко використовується в Німеччині (замісник-спадкоємець і підпризначений спадкоємець) і в Швейцарії, але за загальним правилом заборонене у Франції. Відомим є розпорядження

й у вигляді призначення виконавця заповіту (виконувача духівниці – Швейцарія) з деякими особливостями.

Українське визначення законної частки відрізняється від західної: по-перше, остання не містить вказівки на непрацездатність спадкоємця як необхідну умову обов'язкової частки; по-друге, отримання обов'язкової частки є вартістю прав, а не самими правами, речами або іншим майном, що входить до складу спадщини. Українському спадковому праву відомий принцип «непорушності обов'язкової частки». На відміну від Німеччини, український законодавець не надав права суду відмовляти у присудженні обов'язкової частки – її розмір за судом можна тільки зменшувати або збільшувати. При цьому, за своєю юридичною природою обов'язкова частка німецького і українського спадкового права істотно відрізняється від французького «необхідного спадкування». Так, у Франції особа, яка має право на частку спадщини, є рівноправним спадкоємцем. У той же час, згідно з НЦУ, особа, яка має право на обов'язкову частку, не є спадкоємцем, оскільки її усунуто від спадкування за волею спадкодавця, хоча така особа має право вимагати обов'язкову частку. Розмір обов'язкової частки згідно з НЦУ і ЦК України, як правило, є меншим за частку необхідної спадщини згідно з ЦК Франції і не залежить від складу і числа спадкоємців, що залишилися в живих.

У підрозділі 3.2. *«Правові моделі як елементи структурної організації змісту спадкового права»* аналізується спадкова система України на предмет установлення спільних, особливих та індивідуальних рис щодо відношення до правових моделей – конструкцій національного та іноземного спадкового правонаступництва.

Модель «спадкового договору» в Україні володіє низкою специфічних ознак: по-перше, предметом вітчизняного договору є майно відчужувача, тобто окрема річ або сукупність речей, а також майнові права й обов'язки, а не право спадкування; по-друге, спадковий договір є відшкодувальним договором, оскільки набувальник майна зобов'язаний здійснити певну дію майнового або немайнового характеру в обмін на майно відчужувача, щодо якого набуває права власності після смерті останнього; по-третє, очевидно є різниця і в термінології, використовуваній законодавцем при формулюванні договору про спадкування (спадкового договору). Так, суб'єктами цих договорів у західному праві є спадкодавець і спадкоємець, а в праві України – відчужувач і набувальник. Ці характеристики є підставою для ствердження, що відносини, які випливають із спадкового договору в Україні, незважаючи на його задекларовану назву, за своєю юридичною сутністю не є спадковими, а сам спадковий договір не є підставою для спадкування.

В Україні домінує модель «перехід відумерлого майна» у власність територіальної громади за правом спадкування.

При аналізі моделі «прийняття і відмови від спадщини» встановлено, що Україну не можна віднести до жодної із названих моделей набуття

спадщини у чистому вигляді, оскільки як загальне правило використовується модель «прийняття спадщини», а для спадкоємців, що постійно проживали із спадкодавцем – модель «зречення від спадщини».

На відміну від західного законодавства, ЦК України не містить норм, що детально регулюють відносини між співспадкоємцями і поділ спадщини, тут відсутні норми, що стосуються відстрочення й обмеження поділу спадщини.

Модель «відповідальність спадкоємців за боргами спадкодавця» характеризується такими ознаками: 1) спадкування представляється як універсальне правонаступництво; 2) характерним є розмежування боргів, що обтяжують спадщину, на борги спадкодавця і так звані борги спадщини; 3) проблему забезпечення незлиття боргових зобов'язань спадкодавця з правами вимоги до нього спадкоємців, яка отримала свого вирішення у спадковому праві зарубіжних країн, в Україні не вирішено, що ущемляє інтереси спадкоємців, які є одночасно кредиторами спадкодавця; 4) закріплено принцип конститутивного спадкування, який передбачає, що спадкоємець відповідає тільки в межах вартості майна, що перейшло до нього; 5) характер відповідальності спадкоємців, як і у Франції, є частковим.

ВИСНОВКИ

У роботі вирішено наукове завдання, що полягало у тому, щоб на основі комплексного теоретико-компаративістського аналізу юридичних конструкцій спадкового права у країнах континентальної Європи та в Україні змодельовати спадкові системи, поширені у цих державах, і зроблено такі висновки.

1. Юридична конструкція представляється і як реально існуючий об'єкт, органічний елемент, структурна організація власне змісту правової матерії, і як засіб пізнання і тлумачення права, що має абстрактно-теоретичний потенціал дослідження. Її значення полягає не тільки в упорядкуванні правового матеріалу (наявність якостей юридико-технічної властивості, які сукупно дозволяють здійснювати конструктивне тлумачення норм права, сприяючи всебічному з'ясуванню їх сенсу), але й у визначенні сутності догматичного юридичного аналізу права. Вона не лише акумулює і ретранслює апробовані зразки й моделі юридичної практики, але і є джерелом формування нового юридичного знання і, в цьому сенсі, входить до базового арсеналу аналітичної методології права.

2. Юридичні конструкції є комплексом правових засобів, які утворюють типізовані моделі, що відповідають різновиду суспільних відносин (нормативні конструкції), та ідеальні (уявні) моделі, створені силою абстракції, які утворюються в процесі пізнання права (теоретичні конструкції). Внутрішня форма, структурна організація змісту інституту

спадкування розкривається через систему нормативних та теоретичних конструкцій.

3. Конкретизація змісту юридичних конструкцій надала можливість визначити такі їхні прояви (компоненти) як правова категорія, що є формою відображення правової дійсності, системоутворюючим логічним вузлом розуміння сутності правового явища, і як правова модель, що служить засобом вираження внутрішньої структури складного правового явища, несе інформацію про об'єкт, визначає «субстанціональність» права. Правова категорія відображає ознаки правового явища, а правова модель – елементи його структури. Особливість юридичної конструкції як окремого випадку використання методу моделювання у порівнянні з правовими категоріями полягає в тому, що якщо за допомогою категорій визначаються ознаки реально існуючих предметів або явищ, то моделювання у праві передбачає створення уявної, ідеальної моделі реально існуючих стосунків, їх елементів або фактів.

4. Моделлями спадкових відносин, що типізуються, є спадкові системи (мета-конструкції), різноманітність яких зумовлена відмінністю способів організації часток (конструкцій), що становить структуру інституту спадкування у конкретній правовій системі. Теоретико-методологічне і порівняльно-правове дослідження типізованих моделей спадкових відносин у країнах Західної Європи дозволило виявити передумови формування двох основних систем спадкування (мета-конструкцій) – романської і германської, яких законодавцями цих держав було взято за основу при визначенні вектора правового регулювання спадкових відносин. В Україні жодна з виявлених систем спадкування у чистому вигляді не існує.

5. Характеристика конструкцій української та романської і германської спадкових систем дозволила з'ясувати їх спільні, особливі та індивідуальні риси.

Що стосується юридичної конструкції «спадкова маса», то: 1) простежується різна форма законодавчої реалізації теоретичної конструкції «об'єкт спадкування»; 2) спостерігається диференційований підхід до переходу за спадщиною тільки певних прав і обов'язків.

На відміну від цивільного законодавства країн Західної Європи, в українському законодавстві деталізація об'єктів спадщини здійснюється за допомогою методу прямої вказівки на те, що спадкоємству не підлягає.

Стосовно юридичних конструкцій «спадкова (заповідальна) правоздатність» і «спадкова (заповідальна) дієздатність» установлено, що: 1) моменти виникнення й припинення цивільної і спадкової (заповідальної) правоздатності у зарубіжному і вітчизняному праві збігаються, хоча спостерігається різний ступінь конкретизації моменту виникнення й припинення правоздатності; 2) питання про співвідношення цивільно-правової дієздатності і спадкової (заповідальної) дієздатності у країнах Західної Європи і в Україні вирішуються по-різному, оскільки використовуваний в Україні підхід отождолення цивільно-правової

дієздатності і спадкової дієздатності є непридатним для іноземного права; 3) у теорії і практиці деяких держав Західної Європи, у тому числі й України, залишається не вирішеним питання про наступника осіб, які померли одночасно.

6. Питання про те, хто успадковує майно у випадку, якщо спадкоємців за законом взагалі немає, у праві країн Західної Європи і в Україні вирішується неоднозначно. За відсутності спадкоємців за законом і заповітом спадкове майно за правом спадкування переходить до держави. Проте модель переходу майна у власність держави за правом спадкування, що спостерігається в Німеччині, Швейцарії, Іспанії, передбачає визначення спадкування як універсального правонаступництва, тобто має місце відповідальність держави за боргами спадкодавця, тоді як у Франції та Австрії майно переходить до держави як безхазяйне, тобто майно переходить вільним від будь-яких обтяжень і боргів. В Україні домінує модель «перехід відумерлого майна» у власність територіальної громади за правом спадкування.

7. Спостерігається різний ступінь визнання договору про спадкування у спадковому праві зазначених зарубіжних держав. Так, якщо у праві Німеччини і Швейцарії під спадковим договором розуміється власне договір про спадкування, тобто договір про право спадкування, а не про спадщину (спадкову масу), що укладається безпосередньо із спадкодавцем до моменту відкриття спадщини та передбачає, наприклад, призначення спадкоємця або зречення від спадщини, то в Австрії і Франції договір про спадкування не є власне інститутом спадкового права (законодавець умисно уникає цього визначення) і зводиться до різновиду шлюбного договору, до акта дарування на випадок смерті, і лише між подружжям, або зарученими особами; у праві ряду держав спадковий договір взагалі не визнається (наприклад, Італія).

Що ж до моделі спадкового договору в Україні, то останній володіє низкою специфічних ознак, зокрема, його предметом є майно відчужувача, а також майнові права й обов'язки, він є відплатним договором.

8. Романська і германська спадкові системи відрізняються між собою і способами набуття спадкового майна. Виявлено ознаки двох основних моделей набуття – модель «прийняття спадщини», поширена у Франції, Італії, Іспанії (романська система), і модель «зречення від спадщини», поширена в Німеччині, Швейцарії (германська система). При аналізі українського законодавства на предмет правового регулювання питань прийняття і відмови від спадщини було встановлено, що Україну не можна віднести до жодної з названих моделей набуття спадщини у чистому вигляді, оскільки як загальне правило використовується модель «прийняття спадщини», а для спадкоємців, що постійно проживали із спадкодавцем – модель «зречення від спадщини».

9. Як спільну рису, характерну для розвитку спадкового права досліджуваних країн, можна виокремити обумовленість поділу спадщини,

як у договірному, так і в судовому порядку, відповідно до часток, що належать спадкоємцям. Можливим є й «розпорядчий» порядок у разі, коли спадкодавець дає розпорядження на випадок смерті встановити для своїх спадкоємців правила про поділ та утворення часток (Німеччина, Швейцарія і Україна). У країнах романської спадкової системи більшого законодавчого регулювання набув судовий порядок поділу спадщини. Країнам цієї системи відомий «позов про поділ» спадщини (Франція). У країнах, в яких домінує германська спадкова система, домінує й договірний характер поділу спадщини, що підтверджується цілим інститутом норм, які регулюють підставу, форму і зміст укладення «договору про поділ» спадщини (Швейцарія). На відміну від західного законодавства, ЦК України не містить норм, що детально регулюють стосунки між співспадкоємцями і поділ спадщини, тут також є відсутніми норми, що стосуються відстрочення й обмеження поділу спадщини.

10. Визначено характерне розмежування боргів, що обтяжують спадщину, на борги спадкодавця і борги спадщини (зобов'язання спадкоємця як такого). Виявлено, що проблему забезпечення незлиття боргових зобов'язань спадкодавця з правами вимоги до нього спадкоємців, що отримала свого вирішення у спадковому праві зарубіжних країн, в Україні не вирішено, що обмежує інтереси спадкоємців, які є одночасно кредиторами спадкодавця. Українському законодавцеві при побудові нормативної конструкції відповідальності спадкоємців за боргами спадкодавця слід звернути увагу на механізм опису спадкового майна.

Показано відмінність у принципі спадкування. Так, на відміну від України, де закріплено принцип конститутивного спадкування, в іноземному праві як загальне правило діє принцип транслятивного спадкування, проте, є й виняток із цього правила, у разі прийняття спадщини за умови складання опису майна у тих випадках, коли над спадком призначено опіку, при використанні процедури офіційної ліквідації спадкового майна. Виявлено відмінність і в характері відповідальності спадкоємців. Так, у германській системі спостерігається солідарна відповідальність, а в романській – часткова. В Україні спостерігається схожість з останньою системою спадкування.

11. Висунуто ряд пропозицій щодо:

розвитку теорії юридичної конструкції, а саме: 1) перегляд суті та природи юридичної конструкції як явища онтологічної та гносеологічної сфери; 2) актуалізація методологічної функції юридичної конструкції як засобу пізнання права; 3) конкретизація змісту юридичної конструкції з урахуванням дихотомії: форма та структура правових явищ; 4) визначення характеристик юридичної конструкції, виходячи з різноманіття способів організації цілого з часток на прикладі конкретних правових структур;

удосконалення системи нормативно-правового регулювання спадкових відносин в Україні у контексті здійсненого теоретико-компаративістського аналізу, у тому числі: 1) неототожнення цивільно-правової та спадкової

дієздатності; 2) врегулювання питання про наступника осіб, які померли одноомментно; 3) упорядкування системи спадкування за ступенями, минаючи поділ спадкоємців одного ступеня на різні черги; 4) прийняття норм, що детально регулюють відносини між співспадкоємцями при поділі спадщини, відстрочення й обмеження поділу спадщини; 5) вирішення проблеми забезпечення незлиття боргових зобов'язань спадкодавця з правами вимоги до нього спадкоємців, які є одночасно кредиторами спадкодавця.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Скрипник О. В. Спадкування за законом в Україні та Франції: порівняльно-правовий аналіз / О. В. Скрипник // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – О. : Юрид. л-ра, 2007. – Вип. 36. – С. 404 – 406.

2. Скрипник О. В. Форма заповіту за законодавством України та держав Західної Європи: порівняльний аналіз / О. В. Скрипник // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць. – О. : Фенікс, 2009. – Вип. 36. – С. 172 – 180.

3. Скрыпник О. В. Ответственность по долгам, обременяющим наследство, по законодательству Германии, Франции и Украины: сравнительный анализ / О. В. Скрыпник // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць. – Миколаїв : Поліграф. підприємство СПД Румянцева Г. В., 2009. – Вип. 38. – С. 671 – 676.

4. Скрыпник О. В. Договор о наследовании как основание наследования по законодательству зарубежных государств / О. В. Скрыпник // Митна справа. – 2010. – № 3. – С. 168 – 174.

5. Скрыпник О. В. К вопросу об объекте наследственного правоотношения в Германии, Франции и Украине / О. В. Скрыпник // Юридичний вісник. – 2010. – № 3. – С. 68 – 74.

6. Скрыпник О. В. Наследование пережившим супругом по праву стран Западной Европы и Украины / О. В. Скрыпник // Правове життя сучасної України : тези доповідей Міжнар. наук. конф. професор.-виклад. і аспірант. складу (м. Одеса, 21–22 травня 2010 р.). – О. : Фенікс, 2010. – С. 691 – 693.

7. Скрыпник О. В. Договор о наследовании в истории западного права / О. В. Скрыпник // Государство и право в условиях глобализации : реали и перспективы : сб. науч. трудов : материалы II Междунар. науч.-практ. конференции (16–17 апреля 2010 г.). – Симферополь : КРП Изд-во «Крымучпедгиз», 2010. – С. 447 – 449.

8. Скрипник О. В. Інститут негідних спадкоємців у національному та зарубіжному праві: порівняльно-правовий аналіз / О. В. Скрипник // Порівняльне правознавство : філософські, історико-теоретичні та

галузеві аспекти : матеріали II Всеукр. кругл. столу (28 травня 2010 р.). – Львів : ЛьвДУВС, 2010. – С. 415 – 419.

9. Скрыпник О. В. Ограничение свободы завещания по законодательству Германии, Франции и Украины: сравнительный анализ / О. В. Скрыпник // Актуальні проблеми державотворення в сучасних умовах : Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених, м. Київ, 29–30 листопада 2010 р. – Київ : у 3 т. – К. : Центр правових наукових досліджень, 2010. – Т. 1. – С. 99 – 101.

10. Скрыпник О. В. Понятие правоприменения в наследственном праве / О. В. Скрыпник // Правові проблеми зміцнення української державності : матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції (м. Одеса, 19–20 листопада 2010 р.) : у 2 ч. – О. : ГО «Причорноморська фундація права», 2010. – Ч. 1. – С. 113 – 115.

11. Скрыпник О. В. Наследование лицами, не относящимися к кровным родственникам по законодательству Франции, Германии и Украины / О. В. Скрыпник // Правове життя сучасної України : тези доповідей Міжнар. наук. конф. професор.-виклад. і аспірант. складу (м. Одеса, 21–22 травня 2011 р.). – О. : Фенікс, 2011. – С. 388 – 390.

АНОТАЦІЯ

Скрыпник О.В. Юридичні конструкції спадкового права: теоретико-компаративістське дослідження. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2012.

В дисертації розробляється теорія юридичної концепції як явища онтологічної та гносеологічної сфери, оскільки вона представляється і як реально існуючий об'єкт, органічний елемент, структурна організація власне змісту правової матерії, і як засіб пізнання й тлумачення права, що володіє абстрактно-теоретичним потенціалом дослідження.

Переглянуто знання щодо конкретизації змісту юридичних конструкцій, що дає можливість визначити такі її прояви (компоненти) як правова категорія, яка є формою відображення правової дійсності, системоутворюючим логічним вузлом розуміння суті правового явища, і правова модель, що служить засобом вираження внутрішньої структури складного правового явища, несе інформацію про об'єкт, визначає «субстанціональність» права.

Запропоновано новий погляд на інститут спадкування крізь призму системи юридичної конструкції, що є ключовим, визначальним елементом власного змісту спадкового права. Встановлено, що моделями спадкових відносин, що типізуються, є спадкові системи (мета-конструкції),

різноманітність яких зумовлена відмінністю способів організації часток (конструкцій), що становить структуру інституту спадкування у конкретній правовій системі. Теоретико-методологічне і порівняльно-правове дослідження типізованих моделей спадкових відносин у країнах Західної Європи дозволило виявити передумови формування двох основних систем спадкування (мета-конструкцій) – романської і германської. В Україні жодної з виявлених систем спадкування у чистому вигляді не існує.

Ключові слова: юридичні конструкції спадкового права, нормативні та теоретичні юридичні конструкції, спадкове право, спадкові системи, мета-конструкції, правові категорії, правові моделі.

АННОТАЦИЯ

Скрышник О.В. Юридические конструкции наследственного права: теоретико-компаративистское исследование. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2012.

В диссертации впервые в отечественном правоведении комплексно на теоретико-компаративистском уровне исследуются юридические конструкции наследственного права стран континентальной Европы и Украины.

Анализ юридических конструкций наследственного права зарубежных стран и Украины осуществлен на двух уровнях: макросравнение – сравнение наследственных систем, которые сложились на территории исследуемых государств в целом, и микросравнение – сравнение их отдельных конструкций наследственного преемства.

Разрабатывается теория юридической концепции как явления онтологической и гносеологической сферы, поскольку она представляется и как реально существующий объект, структурная организация собственно содержания правовой материи, и как средство познания и толкования права, которое абстрактно владеет теоретическим потенциалом исследования.

Юридические конструкции являются комплексом правовых средств, которые образуют типизирующие модели, отвечающие разновидности общественных отношений (нормативные конструкции), и идеальные модели, созданные силой абстракции, которые образуются в процессе познания права (теоретические конструкции). Признание за юридической конструкцией возможности моделирования позволило обнаружить методологический потенциал конструкции как способа правового познания.

Конкретизировано содержание юридических конструкций, что дало возможность определить такие их проявления (компоненты), как правовая категория, которая является формой отображения правовой

действительности, системообразующим логическим узлом понимания сути правового явления, и как правовая модель, которая служит средством выражения внутренней структуры сложного правового явления, несет информацию об объекте, определяет «субстанциональность» права.

В результате сравнения на микро- и макроуровнях были выявлены общие, особенные и единичные признаки правовых категорий и правовых моделей наследования, что позволило сконструировать наследственные системы (мета-конструкции), разнообразие которых обусловлено отличием способов организации частиц (конструкций), составляющих структуру института наследования в конкретной правовой системе. Теоретико-методологическое и сравнительно-правовое исследование типизирующих моделей наследственных отношений в странах Западной Европы позволило обнаружить предпосылки формирования двух основных систем наследования – романской и германской. В Украине ни одна из обнаруженных систем наследования в чистом виде не существует.

Ключевые слова: юридические конструкции наследственного права, нормативные и теоретические юридические конструкции, наследственное право, наследственные системы, мета-конструкции, правовые категории, правовые модели.

SUMMARY

Skipnik O.V. The legal constructions of inheritance law: theoretical-comparative research. – Manuscript.

Thesis for the Candidate of Law degree, speciality 12.00.01 – theory and history of state and law; history of political and legal doctrines. – National University «Odesa Academy of Law», Odesa, 2012.

The theory of legal constructions is developed in the dissertation, as phenomena of the ontological and gnosiological sphere, as it appears and as a really existent object, organic element, structural organization of the actual content of the legal matter, and as a means of cognition and interpretation of law which possesses abstract theoretical research potential.

Knowledge is revised in relation to the specification of the content of legal constructions, which enables to define such its displays (components), as a legal category which is the form of legal reality reflection, system formative by the logical knot of understanding of the legal phenomenon essence, and a legal model which serves as the means of expression of the underlying structure of the complex legal phenomenon, carries information about an object, determines «substance» of law.

A new look is propounded to the institute of inheritance through a prism of the system of legal construction, which is the key, determining element of the essence of the inheritance law. It was found that by the models of inherited relations which are typified are appeared inheritance systems (meta-

constructions) the variety of which is conditioned by the difference of methods of organization of the constructions that make the structure of the institute of inheritance in the concrete legal system. Theoretical-methodological and comparative legal research of typifying models of inheritance relations in the countries of Western Europe allowed finding out pre-conditions of forming two basic systems of inheritance (meta-constructions) – Roman and German. None of found inheritance systems can be discovered in Ukraine in its prere form.

Key words: legal constructions of inheritance law, normative and theoretical legal constructions, inheritance law, inheritance systems, meta-constructions, legal categories, legal models.